

Kristian Novak

Ciganin, ali najljepši

Copyright © Kristian Novak, 2016., 2021.

© za hrvatsko izdanje OceanMore

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik

Naklada OceanMore d.o.o.

info@oceanmore.hr

www.oceanmore.hr

za izdavača

Gordana Farkaš-Sfeci

urednik

Kruno Lokotar

četvrto izdanje

Zagreb, prosinac 2021.

ISBN 978-953-332-131-8

oceanmore

Sadržaj

1.

OJKOFOBIJA, STRAH OD POZNATOG

1. M / Rahlo tlo.....	11
2. N / Svrgnuti kraljevi.....	14
3. M / Odmor od kočenja.....	16
4. N / Hatamah.....	22
5. M / Vrijeme koje štucra.....	27
6. N / Promjenljivo mjesto.....	32
7. M / Naša tijela, tuđa vrata.....	38
8. N / Pazit ću na tebe.....	46
9. M / Kako dolazi visoka voda.....	52
10. N / Plijen.....	56
11. M / Zle riječi.....	64
12. N / Put postaje povećalom.....	73

2.

SPEKTROFOBIJA, STRAH OD VLASTITA ODRAZA

1. P / Prema petlji.....	81
2. M / Paradržava.....	83
3. N / Lamasu.....	88
4. P / Što kažu o meni?.....	95
5. M / Kraj slatke povijesti.....	98
6. N / Prelazak granice.....	104
7. P / Sveta Helena.....	111
8. M / Hamer.....	113
9. N / Bio je kafir.....	117
10. P / Izlaz Breznički Hum.....	124
11. M / Ono kaj nas povleče doli.....	127
12. N / Tebi pobjeda, meni poraz.....	135
13. P / Izlaz Varaždin.....	140
14. M / Savršenstvo postoji.....	142

3.
ANKILOFOBIJA,
STRAH OD PARALIZIRANOSTI

1. S / Potrošile se niti	147
2. M / Hodnik	149
3. P / Prokleta ozbiljna zavrzlama	151
4. S / Antoršići p ista kalji	160
5. M / Kavez	162
6. P / Lačni štakori	165
7. S / Trstika i kukavica	170
8. M / Kolebanje	173
9. P / Svrstavanje	177
10. S / Globoko	184
11. M / Ne vjeruj ni jednu riječ	186

4.
TRIPOFOBIJA,
STRAH OD RUPA

1. S / Nazmes	191
2. M / Tijelo prigušivač	206
3. P / Slijepa ulica	210
4. S / Lako je postati rov fišor	216
5. M / Prva do istine	231
6. P / Stvar lojalnosti	234
7. S / Što kome pripada	240
8. M / Stanje traganja	252
9. P / Izjava	254
10. S / Pad	261

5.
DECIDOFBIJA,
STRAH OD IZBORA

1. S / Ali	275
2. M / Neka hudo so delali	284
3. P / Ravnoteža i njezina djeca	287
4. S / Hrabrost	295
5. M / Koga iščeš?	301

6. P / Nerom	303
7. S / Genšer roba oklahoma	309
8. M / Kopači	313
9. P / Paranoja	317

6.
SIMETROFOBIJA,
STRAH OD SIMETRIJE

1. S / Dobra djela	329
2. M / Šutljiva vojska	339
3. P / Pravednici i narodi	343
4. S / Itak proketo	349
5. M / Podsvijest, iskop, zaborav	360
6. P / Nuzat	362
7. S / Ta noć	365
8. M / Viši smisao	371
9. P / Zaustavljanje	373

7.
NEKROFILIJIA,
UŽIVANJE U PROMATRANJU MRTVIH

P / S prave udaljenosti	383
M / Negdje između	389
27. siječnja 2015.	391
Zahvalan sam	395

1.
OJKOFOBIJA, STRAH
OD POZNATOG

1. M / Rahlo tlo

Samo su dva iskonska straha, jesi znala to? Rodiš se sa strahom od glasnih zvukova i strahom od padanja. Ozbiljno, imaš na internetu. Ostalih stotinu fobija naučiš od bližnjih. Neke te čuvaju od opasnosti, da. Ali većina je tu samo da zbija šale s našim životima.

Evo, recimo, točno osjećam kako si napeta. Ti bi intervju što prije privela kraju, a nismo još ni počele. Strah te da ne odustanem. Misliš da želim pobjeći od svega.

Jer, što? Suviše tuge u toj priči. Suviše moje ime povlače po blatu. U toj priči umiru ljudi. U njoj gubim i ono malo do čega mi je stalo. Naučila si da bi svatko normalan želio pobjeći od toga. E, vidiš, meni je to sve što mi doista vrijedi. Moj izbor već dugo nije između sreće i nesreće, moj je izbor između nesreće i ničega. Ubij me, ali ja biram prvo.

Tvoji kolege sada dolaze skoro svaki dan ili nazovu, pitaju me mislim li da je gotovo i mogu li me uslikati ispred kuće, samo jednu fotku, Milena, ovamo, i jesam li se upoznala s obiteljima stradalih i znam li odakle su bili. . . Što kvragu reći na to?

Ne ljuti mene što ih ne zanima cijela istina. Ljuti me što sada očekuju da im pomognem da se osjećaju bolje. Žele znati kako suosjećati. Umislili su svi da ih se tiče, pa im je sad, je l', nezgodno. Treba im nekakva optimistična zaključna rečenica kojom će prekidati mučne razgovore o takvim stvarima.

Što mislite, Milena, hm, kako vidite, Milena, ha, dajte recite, ukratko, Milena, samo jednu rečenicu, što mislite? Što mislim? Svaki put kad glasno kažem što mislim, steknem barem jednog prijatelja i barem jednog neprijatelja. Oba iz potpuno krivih razloga. Eto što mislim. Gonite se.

Ti si mi ipak prišla drukčije, znaš? Rekla si da želiš slušati kako govorim o tome kao da govorim samoj sebi. I to je to, mislim si. S ovom malom mogu. Ali ništa na brzaka, polako ćemo. Očekujem da se držiš dogovora, da ne prekidaš. Očekujem da neke stvari ostanu među nama. Posrijedi su ljudski životi, gledaj me, jako je bitno da to shvatiš. Ako nisi spremna na to, reci odmah. Ne gubi mi se vrijeme. Dobro. Skinut ćeš jaknu, izut ćeš se, zavalit ćeš se fino, riješi se i narukvice i prstenja, natočit ću nam po čašu crnog. Smiješ zapaliti, i ja ću. Nema drugog načina da se govori o tuzi. Kao da ti se vratio netko tko ti je drag.

* * *

Da bi doista razumjela što se dogodilo, moraš znati jednu naizgled nebitnu stvar. Zemlja oko sela prilično je rahla, kao da oduvijek pomalo propada. U dubini su deseci kilometara rudnika, a više nitko živ ne zna točno kuda idu. Urušava se kada kiša natopi previše, ili kada se zaore preduboko, pa povremeno čuješ kako je netko upao u rupu, onako, usred vlastitog dvorišta, srame se ljudi kad ih vade vatrogasci.

Klasična neka međimurska priča, taj ugljen. Bilo ga je premalo i bio je preslab da bi se ginulo za njega. Ljudi se satiru, a zemlja ne vraća, samo uzima. Rudnike su zatvorili poslije katastrofe 1964., kada su petorica rudara ostala zakopana negdje u jami Peti maj. Ne znaju danas ljudi više zašto se jama tako zvala, ali svi pamte što je progutala.

Bilo je, kažu, pred zoru, tutanj se čuo i daleko preko brda i u želucima ljudi. Svi su, kao po nekoj neizgovorenoj naredbi, neumiveni izišli iz kuća i krenuli preko polja. Na mjestu za koje su tkoznazašto mislili da je iznad naših dječaka neki su stali skamenjeni, neki su zaplakali, neki su psovali, htjeli ubijati, neki su prislanjali uši na zemlju, a neki su... počeli kopati. Pazi, kopati. Lopatama, kantama, limenim šalicama, golim rukama, skamenjenih pogleda, poluživi, kao mjesečari, kao opsjednuti. Satima se nitko nije usudio reći im da mogu kopati zauvijek prije no što pronađu zatrpane i da su se, ako se nisu ugušili, utopili, da je Mura pod zemljom došla po svoje.

Tek u sumrak sljedećeg dana i posljednji su otišli kućama. Ali, vidiš, to više nisu bili isti ljudi. Petorica manje, a mi podijeljeni zauvijek.

Na one koji su se odali očaju, one koji su odmahivali rukama, na one koji su čeznuli za osvetom i na one koji su kopali. Svatko tko dolazi odatle nešto je od toga.

Sabolščanci su ti otvrdnuli ljudi, znaš, često zamišljam kamen prekriven kožom. Ne prave halabuku oko običnih nevolja. Spremni su na to da bliski ljudi nestanu u dubini, u iznenadnim rupama. I, s druge strane, da se pojavljuju nepoznati. U njima kao da... u nama kao da još negdje tinja nada da su se ona petorica izvukla negdje s druge strane, možda nešto dalje u šumama, ili prema sjeveru, pa će se vratiti kao sjene neke noći, pokucati svojima na vrata, oprati ruke i izuti se, pronaći svoj mir. Povremeno čuješ kako je opet netko vidio spodobe koje šeću selom noću ili u rano jutro. Ali o tome ššš, samo postihen.

U Sabolščaku ljudi nestaju i pojavljuju se, samo tako, to moraš shvatiti. Nestaju oni koji imaju previše života, pojavljuju se oni koji ga imaju malo. Tako je nekako bilo i sa mnom.

Kad sam se nakon petnaest godina vratila u Sabolščak, došla sam s jednoga mnogo goreg mjesta. Tako bi to drugi nazvali, strano mjesto. Za mene je to bilo odustajanje i bilo je strano tijelo. Nosim ga u sebi kao nešto šiljasto što mi se zabada u drob, svaki put kad zaboravim na nj. Godinama se nisam ni nasmijala ni sagnula do kraja, zamisli to. Prava Sabolščanka.

Da.

Lakše mi je sada kad smo krenuli, znaš? Postoji valjda stotinu razloga da nikada ne ispričam ovo. A samo jedan za: možda zbacim barem malo tereta sa sebe.

Kad jednom izgovoriš ovakvo što, znaš da ti je život čista ekstaza.

2. N / Svrgnuti kraljevi

- Što kaže?
- ...
- Što kaže?
- Ovo sada nije važno. Bunca.
- Ne plaćamo da nam kažete što je važno, nego da prevodite.
- Kaže: „Ne sjećam se njegova glasa. Sve bih dao da se mogu sjetiti.“

Misli na svoga sina. Evo. Rekao sam Vam da nije bitno.

- Gledaj, ovako. Prevest ćeš mi svaku jebenu riječ ako to tražim od tebe. Svaki prizvuk, svako zamuckivanje. Ako podrigne, podrignut ćeš mi na hrvatskom. Reci da si me razumio.

* * *

– Kaže: „Vidim ga u snu, doziva me. Skače po krevetu i traži da ga gledam. Ali to je nečiji tuđi glas, ne mogu se sjetiti kako zvuči njegov. Ja sam se izgubio, ja ne idem dalje.“ Otprilike to ponavlja. Spominje nekog... bika od kamena. Dva muška imena, Bervan i Dara, i jedno, mislim, žensko. Nisam još razabrao.

- Pitajte ga jesu li oni bili s njim. Pitajte ga kriju li se oni još negdje.

– Ne. Siguran sam da misli na svoju obitelj. Oni nisu s njim. Kaže kako je sada prekasno i... Gledajte, ja u ovome ne vidim svrhe. Vergla gluposti, čovjek se raspao. Ako mislite što izvući... Sad je vrijeme. Ponudite mu nešto dobro i priznat će sve.

- Ne, polako. Probajte ga smiriti. Recite mu da želimo znati sve, od početka, kako je došao ovamo. Otežite. Ja moram ići, vraćam se

sigurno unutar dva sata. Snimalica je upaljena, provjerite povremeno radi li. Ne gasite ni za živu glavu.

- Samo malo, evo. Pita nešto, kao, kako ste pokopali Azada? Kako ste pokopali čovjeka koji se zove Azad. Vi znate o kome je riječ?

- Pitajte ga tko je to.

- Kaže da je Azad prijatelj. Opet će plakati.

- Kako su puni samosažaljenja. Postaju plačipičke čim ih uhvate.

- Mislite da je on...

- Nisam siguran. Možda. Iako, kažu da se ubojice sažaljevaju kao svrgnuti kraljevi. Ovaj nije takav.

3. M / Odmor od kočenja

Ne znam koliko si vidjela. Sabolščak je jedna cesta s četiri odvojka na sjever, ali ih od Mure dijeli koji kilometar močvarnih fleka. Iz zraka vjerojatno izgleda kao mršava kuja koja je popila murske vode, crkla i ispružila noge prema rijeci. Crkva u sredini, nekoliko pilova, pošta, dvije krčme. Tri, ako računamo trgovinicu mješovitom robom koju zovu štacun. Ono na ulazu u selo, plastični stol ukrašen pivskim flašama i povremenim šutljivim starcem. Na jug se ide prema brdima, preko par kilometara obrađenih polja. Lijepe šarene zakrpe za rupe u zemlji. Bila bi to savršena ravnica, da nema pet-šest šumom obraslih brežuljaka, vidjela si ih, pravilno su raspoređeni. To su brdašca od jalovine iz iskopaja, halde. A prije su bili ulazi u jame, djed mi je pričao. Tamo se nikada više ne smije ništa saditi, jako propada. Pa ti sad zaboravi.

Ljudi su se poslije rudnika vratili poljima i vinu, malo stoke, pilana. A od pola stoljeća ugljena ostao je Sabolščak koji je naučio živjeti rudarski. Šutljivo, pognuto i s beskonačnim inatom. Od ugljena su i općinske zgrade koje prevelike čekaju da selo naraste i opravda ih, i da... Bukov Dol.

Ne znam jesi li znala, to je bio odvojak Sabolščaka gdje su živjeli rudari iz Slovenije i nešto Mađara. Među našima isprva nije bilo previše onih koji su bili voljni ići pod zemlju. Bog i bogme, ja pod zemlo nejdem prije nek hmerjem. Bukov Dol bio je dakle selo stranaca, od početka. Ali tadašnji stranci prestali su to biti, shvaćajući. Ili su se vratili kući, ili su nestali među nama u Sabolščaku. E, vidiš, tu smo. Sredinom sedamdesetih doselili su se prvi Cigani. Romi. Cigani. Kad kažem Rom, vidim napisanu riječ. Kad kažem Ciganin, vidim čovjeka. Mislim, tada još ni Cigani nisu znali da su zapravo Romi, ali svaki put me

nešto prekine kada kažem ovu prvu riječ. Sada svi ponavljaju kako je to strašno uvredljivo, kao da će nestati sav bijes kad se svi lijepo složimo da ih se treba zvati Romima. A ti znaš da bi barem meni trebalo biti svejedno, ja ionako ne mislim loše o njima.

Priča se da je to bila mala obitelj. Otac, majka i dvoje djece. Protjerani iz nekakve prokletinje, ogriješili se o neki njihov tajnoviti zakon, daj ga znaj. Za neko vrijeme još dvije obitelji. Trideset godina poslije, u Dolu nema nikoga osim Cigana. I narastao je, nisu više samo starinske jednokatnice uz cestu. Otišlo je selo u dubinu, ali nije otišlo bliže Sabolščaku, to nije znalo. Dva sela još uvijek dijeli par kilometara ceste, jedan zavoj i šumarak i, da ne zaboravim, cijela halda neoprostjenih stvari.

Vidiš, problem je u tome što su oni zauvijek trebali biti ti koji su se naselili u prazninu koju su za sobom ostavili rudari. Samo što im to nitko nije rekao, pa oni i ne pristaju na to. Možeš misliti kako je Međimurcima, koji se samo nećejo nikom zameriti, gledati ljude koji si onako drsko i bezbrižno zatvaraju vrata po vrata zauvijek. I neprestano dokazuju da se život nastavlja kada prijeđeš svaku zamišljenu granicu. Oni kažu što žele, uzmu što mogu, ne boje se ni pada ni glasnog zvuka, a mi postajemo sve gorči i bolesniji. I bojimo ih se. Ne samo da netko ne ubode nožem nekog od naših, da nam ne nanesu nepravdu bez kajanja... Mislim, da, i to. Ali ponajprije zato što su unatoč svemu slični nama. Ako predugo gledaš u njihovu smjeru, možda spaziš nešto poznato, nešto svoje. Zamisli taj užas. Nismo isti, pazi, nemoj me krivo shvatiti. Ali najveća razlika nije nešto što se vidi, nego je u stvarima koje skrivamo.

Sabolščanci zarana nauče pomicati slijepe pjege, kad se radi o Ciganima. Djeca iz Dola inače u školu ne idu u Sabolščak, nego u Vugrinovec, tako je oduvijek iako im je to nešto dalje. A mali Sabolščanci u školskim sastavcima ne spominju Dol, zamisli to. Tijekom desetljeća generacije su u sastavcima i zadaćnicama opisale valjda cijelu kuglu zemaljsku, daleke zemlje, pola svemira, Mura je opisana valjda u najmanji val, ali nitko nije zapisao da se do nje iz Sabolščaka najbrže dolazi preko Dola. Ljudi koji nisu odavde ne razumiju da to nije zato što djeca mrze Cigane. Ona ne znaju kako pisati o njima. Da ne uvrijede. Ili da ne lažu. Između toga kao da nema njima poznatih riječi. Bolesno, ne?

Budući da si kao dijete naučio okretati glavu na drugu stranu, ostaju ti samo detalji u sjećanju. Prolaze na biciklima ili u raspadajućim

autima. Jednom tjedno žene na biciklima idu od kuće do kuće i prose. Zlatne rinčice iza masne crne kose. Svečane crne cipele s metalnim kopčama i korom blata na pedali bicikla. Piknik na travi između Župnog dvora i Trgocentra. Brkovi na tamnoj koži. Pitanje mogu li uzeti stari lim koji su ti vidjeli na dvorištu. I mali nevidljivi vrtlog koji ostaje u zraku kad ne pozdraviš čovjeka. S Ciganinom nema razgovora. Ili je svađa, ili čekaš da te nasmije glupost. Trećeg nema.

Sabolščanci znaju ljude iz Dola, neke i po imenu. Ali miješanja među nama nikada nije bilo. Doduše, osim mog slučaja, i osim nekoliko Sabolščanki, iz problematičnih obitelji. Njih dvije-tri preselile su se u Dol. Vidiš ih na putu za smetlište, pljuskuju svoju djecu, čupaju ih iz njihovih igara bez igračaka, negdje u blizini hrđavih olupina auta. Za njih povratka nema, one su za nas postale nešto još gore od... Za nas, za nas. Kako su odvratne moje riječi.

* * *

Kakvi smo? Šutljivi, odmjereni. Sabolščanci su ovima iz okolnih sela čudni. Sabolščanci, hehe, Sabolščanci, hehe. Tako govore. Čudno ozbiljni. I ne pozdravljamo se normalno.

Nikam nejdeš, nikaj ne znaš, kaže jedan. Drugi vrati: Či pa nekam ideš, dve pive spiješ, pa pak nikaj ne znaš.

Ili samo: Grizejo? A odzdravlja se: Ščuke čistam vred, štakori pa tak-tak.

Cijelih života nadigravamo se jedni s drugima, a gubi onaj tko se prvi nasmije. Dosad nema pobjednika.

Što još? Skrivamo dobrotu. Nitko živ nije znao tko izbjeglicama iz Bosne ostavlja vrećice s hranom na kvakama svakog jutra. Teško je to objasniti, nešto između zazora od kurčenja i želje da vrata ostanu zatvorena.

I, možda najbitnije, nismo si svi zobra, ali držimo se skupa. To pak je lako objasniti. Strah je to da neće biti nikoga tko će, makar uzalud, kopati za tobom kad te proguta dubina. Nema jače spone.

Šutljivi dakle, ozbiljni, prilično odmjereni. Zato su se svi čudili kada je nasilje buknuo upravo kod nas.

Ne znam koju si verziju čula, evo ti moje. Na proljeće 2014., prije godinu dana dakle, dvije su medicinske sestre iz Sabolščaka po

službenoj dužnosti održavale predavanja o higijeni i zdravlju u novoj dvorani Doma kulture u Dolu. Na predavanju su dolazile isključivo žene, jasno ti je. Muški su se uključili tek kada se pročulo da se govorilo i o kontracepciji i planiranju trudnoće. Pa je tako jedne večeri desetak muških zaustavilo vozilo ambulante na skretanju u selo. Navodno su im samo rekli da se vrate odakle su i došle, a auto je ubrzao prema dvorani, udario u tridesetogodišnjeg Željka Kalanjoša i odbacio ga u jarak. Neki su tvrdili da se jasno čulo kako je jedna od medicinskih sestara viknula:

– Prekprokleta ciganska gamad. Postrejlati.

Zaustavile su se ispred dvorane, Katica Tkalcec izvukla se sa suvozačkog mjesta, a mlađu Tanju Jambrožić zablokirali su izvana. Sjurilo se već tridesetak ljudi. Muški su galamili da odakle im pravo nagovarati njihove žene na pobačaje i tablete. Katica se počela svađati. Neki tvrde da je vikala kako je dosta toga da Cigani samo loču i kote se kao štakori. U jednom se trenutku Romano Kalanjoš, petnaestogodišnji sin onog Željka koji je završio u jarku, zaletio i šakom udario Katicu u glavu. Kleknula je. Poslije se ispostavilo da joj je od udarca pukao bubnjić. Tanja Jambrožić izvukla se na suvozačko sjedalo, pa iz auta. Nakon što je i ona od Romana dobila dvije pljuske i nogom u trbuh, seoski je starješina Milorad Bogdan uletio i naredio da se njih dvije puste iz sela. Pješice su se udaljavale po glavnoj cesti i brisale hračke iz kose, a Bogdan im je za nekoliko minuta dovezao službeni automobil i rekao im da se njegovi ljudi osjećaju prevarenima i da bi bilo najbolje da se ne vraćaju, on ne može jamčiti sigurnost.

Po Sabolščaku se poslije pričalo da Martin Jambrožić, Tanjin suptug, nije progovorio ni jedne riječi kad je čuo što se dogodilo. A ja znam kako te stvari idu. Slušao je glasove koji su se tijekom godina naselili u njemu.

– To treba s šibom zažgati. Ja već ne bom plaćala poreze, bole ka direkt Cigano v žep porinem! – vikao je hrapavi glas Ščukove Marice, kojoj je prošle godine netko pobrao tonu krumpira, dok je Martin oblačio motoristički kombinezon.

– Ja bom nekomo lampo spotro. Pa kaj bomo se mi stalno delali helavi? Ka se nekomo ne zamejrimo, onak, praf međimurski – brujao je pijani Imbrin glas. Njemu su ukrali top protiv čvoraka iz vinograda. Smjestio se blizu uha u Martinovoj glavi pa je ovaj jedva čuo kako mu

prijatelj policajac preko telefona objašnjava u kojoj kući živi obitelj Željka Kalanjoša.

– Pravi čovik se sam pobriga za svoje probleme. Či boš policijo čeko, načeko boš se – bio je glas Martinova starog. Njemu doduše nitko nije ništa napravio, on je mrzio jer je odavno shvatio da ga ljudi slušaju samo ako je bijesan.

– Ako se ve ne geneš, cejli život boš trpio – tutnjio je pak samo Martinu poznat glas koji nije pripadao ni jednom tijelu, dubok glas što se naselio u tamu Martinova trbuha kada je na jednoj novogodišnjoj fešti neki pijanac Tanju nazvao prasicom i gurnuo je preko stolca. Martin je tada pokušao izgladiti stvar, dobiti barem ispriku, pa fasovao pred pola mladih iz sela.

Te je noći oko pola pet upao u Dol s još trojicom. Dvojica su imala motorističke kacige, a dvojica šilterice i zimske šalove preko usta. Metalne šipke i pajseri. Auto su ostavili kod glavne ceste, upali u kuću koju su prepoznali po izobličenoj sjedećoj garnituri koja je već prošla nekoliko desetaka kvašenja i sušenja na dvorištu i odmah s vrata narsnuli na ljude.

Rezultat svega prepričavao se u Sabolščaku s mješavinom neodobra- vanja i zadovoljstva. Bibijana Oršuš, pedesetogodišnjakinja, prošla je s polomljenih osam zuba. Milan Kalanjoš, njezin deset godina mlađi nevjenčani suprug, obogatio se za desetak šavova na tjemenu i napuklo rebro. Trinaestogodišnji Valentino Oršuš imao je podljev od udarca u testise te slomljenu ključnu kost jer se sudario s vratima bježeći u kupaonicu. Njegov brat blizanac Renato pao je u komu prije nego što je stiglo vozilo hitne zbog teške traume na sljepoočnom režnju glave i probudio se tek deset dana poslije. U kući su još bile sestre Milana, Darinka, Josipa i Ljubica, ali one su ostale pošteđene. Martin je jedini pokazao lice. Skinuo je kacigu i njome udarao, a prije nego što su ispali iz kuće pljunuo je na pod i predstavio se imenom i prezimenom, pa je policija već sat vremena poslije, tek što je svanulo, pokucala na njegova vrata. Kažu da je otvorio pristojno odjeven i rekao: „No, kaje, idemo? Napravio sem vaš posel, nema na čemu.“

Kada su mu rekli da se zabunio u adresi jer Romano Kalanjoš, koji je zalijepio pljusku Tanji, još spava kao anđeo negdje dvije kuće dalje, nije reagirao.

U pritvoru nije htio odati ostale pa je policija cijeli tjedan obilazila njegove prijatelje i bratiće. Neuspješno. Sabolščanci odlično čuvaju tajne.

Svima je bilo jasno da nakon toga više ništa neće biti isto. Bijes se počeo prelijevati s čovjeka na čovjeka i više nije bilo bitno tko je uključen, a tko nije. Svi su. Zlo je neobičan stvor, puno razmišljam o tome. Kad se skriva, ne možeš dokazati da postoji. Kada izađe na vidjelo, dobiva vlastitu gravitaciju. Nešto je pokrenuto davno prije nas i mi to šutke kočimo, kočimo čitavih života. Znamo da tako valja, pa učimo i djecu da nastave kočiti nakon nas. Ali se i trošimo, jer nam mir nije prirodno stanje. Jesi osjetila nekad ono čudno olakšanje kada dođe do provale nasilja? Jesi? Mislim da znam što je to. Tada dobijemo dopuštenje da malo prestanemo kočiti, da se odmorimo. Možda povjerujemo i da će se nasiljem pročistiti nešto. I tada se prelije, kao u Sabolščaku.

Ponadala sam se da će zbog toga moj posramljeni povratak proći neopaženo. I da još mogu usporiti i zaustaviti svoj pad. A zapravo nisam imala izbora. Nitko od uključenih nije. Kada bi ljudima to barem bilo jasno, lakše bismo si opraštali.

Tamo ne možeš biti bilo tko, situacija je jasna. Možeš biti od onih koji su se prepustili očaju i gorčini, od onih što žele osvetu, od onih što odmahuju rukama, od onih što kopaju. Samo, ubij me, ali kao da nikada nije bilo onih koji jednostavno žele živjeti. Takvi valjda dolaze zadnji.

4. N / Hatamah

Kaže da je krenuo... *rabii athani*, to bi bio... pišem travanj dvije i četrnaeste, provjerit ću još. Trideset i pet mu je godina. Zidar, kaže, a radi i u muzeju. To ne treba uzeti kao činjenicu. Oni lažu da bi lakše dobili azil. Predstavljaju se kao doktori, arhitekti, fizičari.

Konačno sjedi mirno. Dugo je hodao po sobi, namještao se. Traži čašu vode, pa cigaretu. Teško podnosi zatvoren prostor. Zove se Nuzat, ni to ne mora biti istina. *Maslavi* je, kaže, to je... čovjek iz Mosula. Po prezimenu zaključujem da je vjerojatno Kurd, sigurno nije Arapin. Teško govori. Svaka druga rečenica su mu žena i sinovi i onda se opet raspadne.

Čovjek koji mu je pomogao da pobjegne zove se Hasan al-Hamdani. Predlažem da ni to ne uzmete kao činjenicu.

Sjedili su u kuhinji, a žena, Dilara, bila je s djecom u spavaćoj sobi. Srce mu je stalo, kaže, kad je iz ladice stola izvadio plastičnu kutiju, a u njoj mu sva ušteđevina. Stala u malu plastičnu kutiju od sira.

Hasan mu govori: „Dobro je što ideš. Svatko tko može, trebao bi otići.“

Theki, to kaže za Hasana. Znači „pametnjaković“, netko tko gleda svisoka.

Njih dvojica poznaju se otprije, radili su zajedno. A sada ga pametnjaković nagovara, kao da obojici nije jasno da s trideset pet godina čovjek više ne dobiva druge šanse, ne u Mosulu, ne kada ga se optuži da je na krivoj strani.

Predajem mu skoro svu ušteđevinu, a ruka mi teška, tako teška, brate. Netko je u susjedstvu upravo iz pećnice izvadio naan, cijelo susjedstvo učinio svojim predsobljem. Mrvičast je miris masti, brašna i povratka, znaš, pruža utjehu. A ja samo sjedim i mirim se s tim da ništa od toga neću okusiti tako skoro.

Pitam ga zašto je morao otići. Bunca. Spominje nekoliko imena. Kaže da ga je prijatelj iz djetinjstva, s kojim je brusio noževe po okolnim ulicama, pozvao na nekakav sastanak. Nepovezano priča. Da ne zna ni o kakvu oružju, da ništa nije vidio i što mu je to samo trebalo. Na večer istog dana neki ljudi mu upali u kuću, nisu se izuli, premetačina, Dilara plače i drži dječake. Ne nađu ništa pa odvođe Nuzata.

Ne kaže izričito, ali pretpostavljam da su se Kurdi u gradu pokušali organizirati kad se pročulo da dolazi Daeš. Ne znam koliko Vam treba pozadina, mogu Vam poslati neke linkove, ali evo kratke verzije, da se snađete. Otprilike ovako. Amerikanci svrgnu Sadama, raspuste domaću vojsku od par stotina tisuća ljudi. Očekuju da će, valjda, slegnuti ramenima i postati pekari, konobari i poljoprivrednici. Oni doista slegnu ramenima pa potraže novi rat u susjedstvu. Znaju gdje se mogu sakriti, gdje je oružje, znaju se organizirati. Udaraju po svima, a budući da su većina suniti, ostali svijet misli da je to na toj osnovi. A nije. I Kurdi su suniti, pa su ipak na meti, krivi za sve živo. Kurdi imaju svoju nekakvu autonomiju na sjeveru, s vojskom i svime, ali Mosul ne spada tamo. Mosul je većinski arapski.

Hasan mi priča kako je sjajno u Europi.

– Uskoro ćeš biti daleko odavde, a za godinu ili dvije vratit ćeš se po svoje kao gospodin, bogati Francuz u bijelim hlačama. Ovdje ćeš ostati bez posla – tako mi je govorio. – Oni za koje si rintao kao životinja gazit će te, brate, dok od tebe ne ostane više ništa. Što su novci kad je u pitanju goli život?

Ljutit je, fokusiran je na tog čovjeka. Arapi previše pametuju, *the ki, the ki*. Ali svi su mu pametovali tih dana, kaže da ga je to boljelo, obraćali su mu se kao djetetu.

* * *

Odmah se proćulo po susjedstvu kako su došli po mene, ugurali me u auto poput psa. Stigao sam Dilari samo viknuti da s dječacima ode svom bratu.

Odveli me prema zapadu, blizu stare farme peradi. Samo podrum i stolica za mene. Od prvog sam udarca ostao bez zraka, od drugog sam pustio u hlaće. Nisam razumio što me pitaju, bilo je nešto o tome kada je zadnji put u gradu bio čovjek koji se zove Saman, kada ponovo dolazi i očekujemo li nekakvu pošiljku uskoro. Nisam znao što odgovoriti.

Nakon toga sam iz dana u dan imao sve manje susjeda, a sve više savjetnika. Šaptali mi dobrohotno da bi bilo bolje da dignem sidro. Odjednom više nisam bio Maslavi, niti sam bio musliman, niti sam bio zidar koji je položio barem jednu ciglu u većini ulica istočnoga Mosula. Odjednom sam bio prije svega Kurd. To je znaćilo da sam u nevolji.

* * *

Govori brzo, ovaj dio ne stižem prevesti. Ukratko, dan poslije ćuje da su ubili tog prijatelja koji je sazvaao sastanak, pred kćerima, pa njegova brata, onako, ravno na ulici.

Ponavlja kako ga pola Mosula zna kao graditelja. Vjerojatno preuvelićava.

* * *

Kažem Hasanu kako ne znam tko me zapravo tukao. On uzdiše, proklinje Aafare, što su se naselili zadnjih godina po predgrađima. Kaže da se prema nešto veliko. Da se ne raduje tome makar se to njega neće previše ticati, ali mene itekako hoće, jer sam to što jesam. Sadiki, ahi – tako je završavao rećenice Hasan; prijatelju, brate. Kada te Arapin nazove bratom, možeš biti siguran da si u problemu.

– To što su ti uzeli dokumente ne znaći da oni ne žele da odeš. Razumiješ? Ti i... tvoji. Mosul nikada neće biti kao vaša mjesta na sjeveru. Nije to ništa protiv tebe, znam te od djetinjstva...

Podigao sam ruku, bijesan. Ni rijeći više. Izvadio iz kutije novce, izbrojio toćno 5 800 000 dinara i gurnuo pred njega.

* * *

Napomena: to je pet tisuća eura, otprilike. Provjerit ću još.

* * *

On prebroji, uzme polovicu. Drugu polovicu ponijet ću sa sobom, za prelaske granica. Vraćam ostatak u kutiju, a Hasan mi kaže da za još dva milijuna imam poseban tretman, sve do Francuske: prvi ću dobiti hranu, prvi biram ležaj. Samo kažem da me šalje Hasan al-Hamdani. Kažem mu da moram ostaviti starijem sinu za cipele. Dobro je dijete, nije zaslužio hodati s rupama.

* * *

Opet plaće. Govori kako nije zaslužio ovo. Svi znaju kakav je radnik, gradio je kuće i u Kazahu i u Kulan Tapahu, nabraja još neka mjesta, vjerojatno blizu Mosula, možemo naknadno provjeriti sa snimke.

Spominje džehenem, ali kaže jednu drugu rijeć za pakao, *hata-mah*. To znaći... nešto, kao... Ono što se raspada. Što se rastvara u komadiće.

Jako je uzrujan, moram sjediti blizu, da glavom ne grune u zid.

Ponavlja još jednu rijeć, *tafakek*. Raspalo se. Pitam ga što se to raspalo. Kaže, raspale se dvije slike u njegovoj glavi. Slika mjesta odakle je pošao. I slika mjesta kamo je krenuo. Čovjek nije izgubljen kada ima barem jednu, kaže.

Pitam ga želi li da zovem lijećnika, želi li nešto za smirenje. Ali sabere se on, ljutit na tog Hasana.

* * *

– Ako te uhvate, moraš reći da si na svoju ruku bježao. Ne poznaješ me.
– To je prijatna, ne mora on ni pogledati prema spavaćoj sobi. – Sredio sam da ne ideš preko Albanije – doda, pa vidi da ne znam što to znači.
– Tamo ljudi nestaju, Nuzate, ubiju ih i prodaju njihove organe bogatim bolesnim farangima.

– Samo ti meni obećaj još jednom da se ide kopnom – bojim se utapanja, velikih crnih valova u noći. More sam vidio samo na televiziji i u lošim snovima.

* * *

Ponovo vrti istu priču, nije zaslužio, Alah, Bervan, Dara, dobra djeca, Dilara je dobra žena.

* * *

Hasan ode, ja ostanem sjediti sam u kuhinji, nemam snage pozvati Dilaru i dječake. S nekog prozora iza kuće čujem istu pjesmu Ayada Husaina po treći put te večeri. Pjeva o dalekim crnim brdima i priprostim ljudima.

Misli su mi neposlušne. U Francuskoj uvijek pada kiša, a svi imaju čiste cipele. Brda su valovi zemlje.

Nisam još ni krenuo, a već počinjem gubiti sliku u glavi. Počeli blijedjeti zeleni valovi Tigrisa, svjetlucavi zidovi Nuridinove džamije. Stišala se i potamnijela sirotinja što gleda kroz okna bez prozora i svađa se na tržnici pred zatvaranje. I Dilarin miris, sve u topli daleki zaborav.

Samo su lica Bervana i Dare još bila potpuno jasna. Sve do trena kada se prvi od njih probudi i shvati kako ih je glupo i gorko njihov otac iznevjerio, kada pljune na moju uspomenu.

Nestale mi slike, nestali mirisi i dodiri i zvukovi. Ovo što govorim nisu sjećanja, to su prazne riječi, od njih je otpalo sve živo i stvarno.

Prokleta je ova daljina, što mi je učinila da tako zaboravim.

5. M / Vrijeme koje štuca

U središtu je pažnje dakle bilo nešto posve drugo, ali sve što se treba znati o meni ipak me dočekalo u Sabolščaku. Milena Muriša rođena Lovrek, sedamdesetpeto godišta, udala se u Mihovljan, dvanaest godina u braku bez djece, prije godinu dana bila pod istragom i dobila pedalu u banci.

Dobra priča, ljudi na selu vole kad VSS-čovjek tresne. Nije bilo bitno što nisam *ja* završila u istražnom, što nisam *ja* bila ta koja je odobravalala kredite. Ja sam zapravo surađivala u istrazi, ali ni to nije bilo bitno jer je pukla priča da sam sve znala i samo spašavala guzicu. Umjesto da začepim i pognem glavu, tužim se s bankom za otpremninu i dobijem nagodbu. Nakon toga... ne mogu ti opisati kojom su brzinom počeli nestajati ljudi. Kolege za koje sam znala da su mutili, ti su se prvi prestali javljati. A velika većina ostalih nije htjela biti viđena sa mnom. Zaboravili ljudi da se četrdeset godina za mene nije čulo osim po dobrom ili po nebitnom. A takvima se ovdje inače sve oprašta – dobrima i nebitnima. I onima koji nisu imali izbora.

Negdje usput dovršila sam i posao s brakom koji je više sličio nepodgrijanom složencu tuđih očekivanja i vlastitih prijezira, nekakvom tjeskobnom paktu o nenapadanju. Nemoj ništa tražiti od mene, pa ti neću prigovarati, otrprilike tako. Iskreno ću ti reći: duboko me ubolo što je on bio savršeno spreman privesti stvar kraju, makar sam ja pokrenula sve. Što da ti kažem, davno sam ga prestala voljeti, ali zaboli to. Mogao je reći: ajde, nabijemo cijeli svijet na štangu, pregrmili bumo, stisnemo se nekak, pa kaj bude, bude. A nije. E pa goni se.

Do sela se pročulo i da sam fizički napala novu dragu svog muža usred bijela dana, što je bila potpuna laž. I da se vraćam u Sabolščak

samo zato što su me izbacili iz garsonijere u Čakovcu jer nisam plaćala, što je bila potpuna istina.

A pročulo se i kolika sam bila drolja. Znaš onu benzinsku, na izlazu iz Čakovca prema Šenkovcu, Mobenz. E, ja sam zanemarila da na tom mjestu valja samo završavati stvari, nikada započinjati. Zadnji petak na poslu ja sam počela tamo piti i probudila se u ponedjeljak ujutro u stanu nekoga tko nije izdržao da se ne pohvali.

Ali vidiš, otkaz, rastava, pijanstva i seks sa strancima, sve je to pod normalno v našemo lepomo Međimurjo. Ništa to nije skandalozno i nitko o tome ne govori glasno sve dok si uspravna i praviš se da ti nije stalo. Ali ja to nisam mogla.

Vlasnica garsonijere zadnjeg je jutro došla u pratnji lika kojeg sam poznavala kao zaštitara iz diska. Kimnuli smo si. Kak si kaj. Neobično je na danjem svjetlu vidjeti izbacivača. Izgledaju bezvoljno i staro. Krava je odlučila fizički me odstraniti iz stana. Budući da se u tih pola godine nisam kako treba ni raspakirala, izgledalo je kao da sam spremna. Najsmješnije je bilo što sam imala novce da joj platim, ali nisam htjela. Prvu sam stanarinu platila na vrijeme, na drugu me morala podsjetiti. Ponijela se prema meni kao idiot i nekako... otada... nije mi padalo na pamet platiti joj dok mi se ne ispriča. A nije, pa nisam ni ja.

Valjda je bila nazvala i mog brata jer se pojavio upravo kad je neugodan razgovor na vratima izgubio svaki smisao i kada mi je na pameti bilo samo kako ću je udariti. U tu njezinu pravedničku facu. Od osnovne škole nisam digla ruku na čovjeka, ono, baš ozbiljno udarila nekoga. Zbog nje bi vrijedilo prekinuti post.

Brat je pognuto iznosio vreće s mojom odjećom. Pravio se da fućka, šišti neku neodređenu melodiju. Bilo je neizgovorene isprike i srama u njemu. Tjeskoba me uhvatila kada sam shvatila da je ta isprika išla meni, a ne ljudima koji su svjedočili mom konačnom dnu. Imao je plan za mene, a slutila sam da ima veze s našom starom kućom u Sabolščaku.

Inače, kako ti se sviđa naše dvorište? Genijalno, ha? Kako u nedostatku ikakve ideje sve samo potpuno prekriješ tlakovcima. Ne moraš kositi, a osim toga stvara ugodnu iluziju da je tlo čvršće nego što zaista jest, u našem malom selu. Dvorište stalno ima hlada jer je s tri strane okruženo betonom. Kao stare plemićke kuće od tri krila. Netko je vrlo optimistično vidio da ćemo jednoga dana svi živjeti ovdje kao velika

sretna obitelj. Brat me vraćao u desno krilo, onu izduženu dvokatnicu, gdje sam živjela većinu djetinjstva. Ravno ispred je jednokatnica kojoj su zaboravili namjenu pa je služila kao odlagalište. A u onoj starinskoj prizemnici na lijevom krilu još je živio, kao da me to začudilo, Japica. Moj djed Rudolf.

Briga za Japicu pala je na mog brata i njegovu ženu samo zato što su živjeli u Sabolščaku. Ja sam se godinama uzdala da će se stvar riješiti sama od sebe, kako sam odvratna, prije nego što mene netko nešto pita. Međutim, veli se u Međimurju: saka rit dojde na šekret.

Brat je šutio sve do table na ulazu u selo pa udahnuo i ispalio svoj plan u jednom izdahu. Živjet ću tamo dok se obnavljaju kuće. Brinut ću se da Japica ima za jelo, da mu je koliko-toliko čisto. I nadzirat ću majstore. Parketari, zidari, voda, plin, krov, zvučalo je kao višegodišnji plan. Ali bio je jedini na svijetu koji je uključivao mene pa se nisam bunila. Kuće ćemo na kraju prodati, Japicu smjestiti u dom, a ja se sa svojim dijelom para odselim kamo god želim.

To je rekao. Odseli se kam gut očeš.

Samo nemoj ostati u Sabolščaku, sramim te se – to je bilo ono što sam ja čula.

– Japica živi v svojoj hiži, ti v svojoj. Skuhaš mu, opereš i to je to. Imaš svoj život, boli te – govorio je, kao da imam prava predomisliti se.

– Kak je on? – pitala sam.

– Več je tri meštre stiro. Kleje mater, govori im ka su gnoj i ka kra-dejo. Miškiju zidaru je hitijo lonca v hrbet. Posle veli ka mu je žal, ali jebiga, to onda već nikoga ne zanima. V pondelek dojdejo soboslikari. Milena, ja dam peneze, ali ti se moraš pobrigati ka se to reši, razmiš. Tebe Japica ima rad, tebe bode poslušo.

Nisam mogla suspregnuti osmijeh zbog zadnje rečenice. Japica je uvijek bio faca. Bio je, pravo rudarski, grub i sirov, ali blag prema nama djeci. Kako ti taj sprči priču o Titeleu i Jateleu! Čuvao me kad sam bila mala jer su starci bili na poslu, brat u srednjoj, a baka je već bila umrla od kapi. I bio je sjajan. Jest da sam se za cijeli život nagledala muških zahoda krcatih prostim slikama sa žutim mrljama i naslušala se njegovih pajdaša koji su bazdjeli po pivu, ali sam uz njega postala... Ako ima čvrstine u meni, od njega je. Bila sam drčno dijete, sa mnom nije bilo zajebancije. Pokazat ću ti fotku iz predškolske, samo kad je nađem. Ja sam onaj dečkić sa špangicom u kosi. Kosa kratka, zaležana

u antene ali čista, prevelike bratove traperice i golema krasta na laktu. Ožiljak iz borbe čovjeka i asfalta. Gledam u nekoga tko je iza kamere i spremam se viknuti. Evo me, svijete, ako nisi znao, ja sam ono dijete koje drugu djecu uči psovati. Jer je moj Japica faca.

Rijetko me zvao po imenu jer ga je znao samo povremeno. Znao me zvati Vučko jer sam imala takvu pidžamu. Što ne znači da me nije volio, dapače. Bili smo si jako bliski sve dok mu nije umro brat s kojim nije razgovarao pola života. Bila sam već u srednjoj. Teže je to podnio nego kad je umrla baka ili kad mu je poslije umro sin, moj stari. Izgubio se i samo se povremeno javljao iz te svoje daljine. Na tren bi bio onaj stari Japica, a već bi u sljedećem trenutku iz njega progovario netko tko je bio bez vidljiva razloga srdit. Na kraju su to već bila dva djeda. Jedan je nepovjerljiv i sjeća se svega u detalje.

– Verovo sem vam, a zajebali ste me. I gorice ste mi prodali. Mogli ste me odma i zaklati.

Drugi pak je pomirljiv i dobar. I pun kajanja, nekako, ali se ne sjeća ničega u zadnjih deset godina.

– Ja bi se sam štel z semaj lejpo pozdraviti i pomiriti. Dvajstipet let sem se z bratom nej spomino. Unda pa je hmrl.

Zapustio se, brijao se svaka dva tjedna, nosio pet dana jedno te isto na sebi, smrdio. Slabo je vidio, ali je odbijao nositi naočale. Stavlja ih je samo kad je mislio da ga nitko ne vidi. Mogao se pred nama satima praviti da čita novine. Tko zna kakve je vijesti čovjek sebi izmišljao.

– Nemreš mu dopovedati – kapitulirali smo jedni drugima i skidali odgovornost sa sebe. On i ja postali smo stranci. Ostala je samo ljubav, ali prema onom Japici iz djetinjstva. Postalo mi je to jasno kad je brat zavezao u dvorište i kada sam ga vidjela. Priznala sam si da nisam ni približno u stanju nositi se s njegovom množinom.

Sjedio je na svojim stepenicama i pušio. Malo, pospano, očerupano pile od devedeset godina. Kroz žučkastu kožu nazire mu se unutrašnjost, sve se proizvoljno miješa u plastičnoj vrećici. Hrskavica, žile i tetive škljocaju, preskaču i mljackaju kad se pokrene. Kimne prema nama i povuče se šutke dok smo vadili stvari iz auta.

Brat priključi televizor, provjeri radi li, obeća da će mi za par dana složiti internet. Još je pola sata nešto šarafio po bojleru u kupaonici pa objavio da sad mogu kuhati i kupati se. Frižider je već zujao, napunila

ga je kvarljivim stvarima bratova žena. Jedva je dočekala da joj netko skine Japicu s grbače.

Prije nego što je otišao upitala sam tko to točno dolazi u ponedjeljak.

– Štoplinof Drago, soboslikar, poznaš ga. I Sandi, on ž njim dela.

– Otkod pa je tej Sandi? – upitala sam. Ono, ako treba upasti u razgovor, da ne ispadnem idiot.

– Z Bukovoga Dola – reče brat. – Ali to je dober dečko, nej kak ovi drugi Cigani. Delo je i pre automehaničaro i pre Campijovaj zidaraj.

Tada sam, draga moja, prvi put čula za njega. Neobičan osjećaj, sjećam se. Vrijeme ponekad štucne pa nakratko osjetiš nešto što se tek treba dogoditi. Kao da ti netko hoće reći: uskoro će ti se zaljuljati svijet.

Jebote, samo si mi ti još trebao, pomislila sam, napola očajna, napola sretna. Sretna kao da ga već imam u sebi. Očajna kao da ga već gledam pred sobom u krvi.

6. N / Promjenljivo mjesto

Već deset minuta pjeva. Teško bi to bilo podnijeti da i ima sluha. Tamo odakle dolazi, on ne smije reći kako mu je. Zato valjda pjeva, ne zna drukčije reći da je bolan.

Te njihove pjesme teška su banana. Većinom se u njima moli majka da ne plače, a otac da oprost neposlušnom sinu. Vremena su opasna, sela gore, mladići ginu, djevojke se pridružuju majkama u plaču.

Onaj koji pjeva golub je, gleda svoju voljenu iz visine, kako ima prekrasno tijelo, kako crne oči, traku u kosi. Ili je pjevač svijeća, cijelu noć plamti uz voljenu. Ujutro dogori i dimom joj kaže „Zbogom“.

Nikad se ne spominje seks. Pjevač pati jer je drugi voljenoj držao glavu na bedru. Cijelu noć. Pa le le i vej vej, to ponavlja. Hoda po ulici i viče njezino ime. Svi vide kako je poludio, pa traži oprost od tužne majke i ljutita oca. Bog je šaban u tim pjesmama, on daruje. Svijet je loš jer ljudi kažnjavaju sami sebe, zbog gluposti, zbog ljubavi.

Nudim ga cigaretom, ponavljam mu da je na sigurnom. U nekoliko navrata pokušavam ga prekinuti i navesti da priča. Uspijevam pitanjem što poneseš kada želiš prijeći pola svijeta.

Na početku sam imao jednu veću i jednu manju torbu. Dvije litre vode, bademe u staklenci, žilete, pjenu nisam uzeo. Stavio sam i košulja koliko je išlo, najbolju na dno, da obučem čisto kad stignem stricu u Calais. Još dva para hlača, sa strane napunio gaćama i čarapama. Na vrh tri-četiri konzerve, desetak čokoladica, sprej protiv komaraca.

Stavio je i krpu kojom će čistiti cipele. Trese se od smijeha i kašlja. Pazi što je čovjeka brinulo. U Francuskoj svi imaju čiste cipele.

Pitam ga što je još mislio o Francuskoj. Kaže mi da se njegova zamisao mjesta kamo ide mijenjala. Prije nego što je krenuo vidio je samo kako stavlja torbe na tlo, grli strica i da je noć. To je sve. Nije imao dobro mišljenje o tome mjestu, hladno je i tuđe. Tamo ljudi često jedu sami.

Nikada nisam bio dalje od Tikrita, što sam ja znao o Europi?

Svi su zaposleni, svi rade u uredima. Nikada mi nije bilo jasno tko gradi kuće kada su svi u uredima. Žene rade kao i muškarci, a oblače se izazovno. Ne zasnivaju obitelji. Nema tko rađati. Mnogi piju tablete. Imaju više vrsta tuge i svaka ima svoju tabletu. Kad ne možeš zaspati, uzmeš jednu, kad se ne možeš veseliti, uzmeš drugu tabletu. I ne vole strance, to sam čuo od mnogih, posebno ne muslimane. I za to će smisliti tabletu.

Ali mjesto kamo sam želio stići, na početku... samo torbe na tlu, noć, dugačak zagrljaj, moja čista košulja. Ostatak svijeta će već proklijati iz tih detalja, mislio sam.

Iskrao sam se iz kuće te noći, bez pozdrava. Dilara će objasniti dječaci-ma. Nisam se mogao otresti osjećaja da je netko ipak budan i da me gleda kako odlazim. Ni Dilara, ni sinovi... Cijela kuća kao da se malo podigla, kao splav s koje skočiš. Zaškripi i vrati se u neko prvobitno stanje. Ovdje si bio privremeno, kaže ti. Zamisli tu tugu. Napustiš ono što ti je najdraže, a izgleda kao da si tamo bio suvišan.

Šarena je Al-Džadida. U mojoj ulici najviše je Arapa, ja onedavno Kurd, Dilara Turkmenka, i još jedna kurdska obitelj. Većinu vremena pazimo jedni na druge. Nosim svoje susjedstvo u želucu sve dok Hasanov auto ne zamakne za ugao, prema Alkarami. Prolazimo pokraj Al-Jakuta, centra s trgovinama. Gledam reklame, te se noći samo meni obraćaju. Na jednoj je fotografija trkača, njegova staza nestaje u pustinji. Ispod toga slogani na arapskom i engleskom. There is no finish line. Pročitam ga glasno, a Hasan me gleda u čudu.